

До спеціалізованої вченої ради
Д 41.086.03
в Національному університеті «Одеська юридична
академія»

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Бабиніної Катерини Станіславівни
«Кримінальне право України в православному вимірі
(стан, динаміка та перспективи)»
поданої на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-
виконавче право

Актуальність теми дослідження. Питання розробки і формування кримінально-правової політики держави (як і політики у сфері боротьби зі злочинністю у цілому, і, відверто говорячи, будь якого напрямку правової політики держави), у першу чергу повинно базуватись на загальнолюдських цінностях, вироблених і сприйнятих людьми протягом історичного розвитку суспільства. Їх основою повинні перебувати, у тому числі, моральні засади вироблені і закріплені у догмах віри, які, у своїй більшості, відбивають закони соціального натуралізму. Звичайно, що для України і для українського народу, який сповідує у своїй абсолютній більшості православ'я, особливе значення мають канони християнства, та вироблені на їх основі моральні принципи існування суспільства. Однак, і це беззаперечний факт, правова політика і створене на її основі позитивне право далеко не завжди відповідає цим догмам і моральним принципам, оскільки відбиває кланові, партійні та інші групові інтереси, які не тільки не відповідають, а часто і суперечать їм. Це у повній мірі торкається кримінально-правовій політиці і, можливо, проявляється у ній найяскравіше. Кримінальне суспільство, яке утворилось в Україні за роки її незалежності захопило владу і створює позитивне кримінальне право, що за багатьма параметрами відбиває саме його інтереси і слугує їх охороні.

Існування різних підходів (натуралістичного та позитивістського) до формування кримінально-правової політики і кримінального права, створює проблему, яка потребує свого вирішення.

З одного боку плюралізм наукової думки протистоїть релігійному світогляду. З другого боку (і це сьогодні підкреслюють усі відомі філософи) не менш важливим є розуміння того, які елементи релігійної культури та моральності можуть (і повинні) бути сприйняті секулярною науковою думкою. У сучасному світі, попри існування позитивістське виважене войовничого атеїзму, все більш цікавим стає звернення до ідеологічних, духовних проблем функціонування права, та його минулих здобутків.

У 1713 році в Утрехтському договорі Європа вперше була позначена як цілісність. Ця цілісність була названа «християнським співтовариством». Сформувалося міжнародне право як елемент наднаціональної культури. Основи християнських цінностей для правових регуляторів. Теоретики юриспруденції все частіше кажуть про актуальність і значущість дослідження культурного коду права, коду, заснованого на мові та звичаях і сенсах домінуючої релігії у країні. Саме з цих позицій православна релігія формує підґрунтя діючих законів, пояснює, але не замінює їх, доповнює позитивістські канони своїм внутрішнім духовним змістом. Слід підтримати ідею, що взаємозв'язок релігійних інститутів, норм і цінностей у формуванні, розвитку та функціонуванні кримінальної політики суверенної України в умовах домінуючості християнської релігії у суспільстві потребує ретельного наукового аналізу.

Однак релігія – це не тільки елемент культури, вона має інші завдання у суспільстві сьогодення, виконує певні функції. Навчання демократичним громадянським цінностям в контексті культурного і релігійного розмаїття є однією з базових проблем формування духовної безпеки Ради Європи. Резолюція 2036 (2015) Парламентської асамблеї Ради Європи закликає уряди держав заохочувати культуру терпимості і «життя разом» на основі прийняття релігійного плюралізму і вкладу релігій в демократичне і плюралістичне суспільство з метою профілактики злочинів.

Буремні події останніх років історії нашої країни, правовий нігілізм та примат принципу доцільності над законністю, зайвий раз пригорнули увагу дослідників до необхідності глибокого аналізу духовних основ

формування та регуляції відносин сучасних громадянського суспільства та влади. При цьому такий аналіз повинен здійснюватись не тільки, і не виключно у площині суто вчення про злочин та злочинне. До нього повинні долучатись і соціальні психологи, і кримінологи, і психіатри, і представники інших галузей знань. Наведене надає можливість подальшого розвитку та застосування релігійних знань у формуванні регулятивних та охоронних функцій права, у тому числі й кримінального.

Проблема взаємодії кримінального права та релігії не є новою у науковій літературі в галузі кримінального права. Довгий час її розглядали з позицій захисту інтересів церкви пануючих на теренах України імперських режимів. У військово-атеїстичному СРСР релігійного підґрунтя влади бути не могло. У сучасній Україні наслідками відмови від військового комунізму атеїстичної моралі стали пошуки плюралістичного підґрунтя кримінально-правової політики молодій Українській державі: від реальних спроб позитивістського протистояння релігії і права, до визнання існування можливості наступності транзитивного українського кримінального законодавства. Лібералізація режиму після революції гідності, знову пригорнула увагу дослідників до питання збалансованості кримінально-правових інститутів з правовою ідеологією і релігійними ученнями як елементами культурного коду права.

Разом із цим проблема оцінки взаємодії кримінального права та релігії як з позицій кримінологічної, так і з позицій кримінально-правової науки України не була вичерпана. І на сьогодні існує достатня кількість проблем, пов'язаних з оцінкою ролі релігії у нормативному закріпленні охорони новітніх технологій та біоетичних питань, вбачається недосконалим розуміння базових кримінально-правових інститутів, процесів криміналізації і декриміналізації з позицій духовно-культурних змістів. З позицій юридичної техніки існують проблеми і у нормативному закріпленні відповідальності за злочини ксенофобської мотивації, тобто вчинені за мотивами расової, національної чи релігійної нетерпимості.

Проблема, яка біла обрана дисертантом в якості предмету дослідження не є новою у вітчизняній науці. Вона тим чи іншим чином аналізувалась в працях вітчизняних дослідників в сенсі профілактики злочинів (А.Ф. Зелінський, Т.Є. Леоненко), кримінальної політики (А.І. Бойко, С.Я. Лихова). Разом з цим більшість дослідників здійснювали аналіз на базі емпіричних даних, які на сьогодні вже є неактуальними, або на базі старого законодавства, чи за умов певної ідеологічної обмеженості та несвободи вираження наукових думок.

Виходячи з наведеного обрана **Бабініної К.С. тема дисертації є актуальною.**

Автор правильно визначив **мету та завдання дослідження**, обрав відповідну *методику його проведення*.

Не викликають заперечень визначення *об'єкту* дослідження.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність не викликають сумніву. Здобувачем опрацьовано достатню кількість джерел (325), присвячених аналізованій проблемі, до якої входять праці як вітчизняних науковців, так і науковців країн колишнього СРСР. При цьому в роботі висвітлені позиції різних вчених, представників не тільки юридичної науки, а і теологічної і політичної наук, детально проаналізовано ступінь їхньої аргументованості та викладено власне бачення щодо них.

Сформульовані завдання достатньо детально відображені у структурі роботи та висвітлені у висновках.

Дисертація базується на належній для дослідження *такого рівня методологічній базі*. За методологічну основу дослідження взято основні положення філософії, соціології, загальної теорії права. Зокрема застосовані такі методи, як формально-догматичний, формально-логічний, аналізу та синтезу, історичний метод, семантичний, компаративістський, юридико-теологічний, та ін.

Структура дисертації дозволила всебічно і повно проаналізувати питання, які визначені як *мета і завдання* дослідження.

Емпіричну базу дослідження становлять результати проведеного автором опитування 212 працівників правозастосовних органів, священників, студентів духовних навчальних закладів, які дозволили дійти певних висновків про відповідність положень кримінального права ідеям християнського православного віровчення.

У дисертації вибірково розглянуто та проаналізовано рішення, прийняті судами різних регіонів України у 2012–2016 рр., за Єдиним державним реєстром судових рішень України з питань кримінально-правового захисту свободи світогляду та віросповідання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні спеціальним комплексним дослідженням факторів впливу православного віровчення на сучасну кримінально-правову політику в українському правовому просторі, здійсненим з позицій кримінологічної та кримінально-правової наук.

Перший розділ «Кримінально-правова політика України та християнська релігія: до методології питання» присвячений дослідженню сутності соціокультурних детермінант кримінально-правової політики, а саме релігії, духовності, віри, моралі та моральності, а також ретроспективному аналізу християнської правової традиції та міри її впливу на формування сучасної кримінально-правової політики України.

Здобувач здійснив глибинний аналіз проблеми з позицій теології, психології, філософії та соціології, проаналізувавши чисельні дослідження представників зазначених наук.

При цьому слід зробити наскрізне до усієї роботи позитивне зауваження щодо вдалого поєднання аналізу питання з дослідженням теоретико-методологічних основ його вивчення та здійсненням відповідного аналізу проблем саме кримінального права та кримінології на базі комплексного дослідження представниками різних галузей знань.

Слід у цілому погодитись із висновком дисертанта, щодо розуміння сутності поняття «кримінальної політики» (щодо некоректності використання ряду термінів у роботі - див. зауваження), к **особливої форми вираження**

державної політики, яка є засобом юридичної легітимізації, закріплення і здійснення політичного курсу країни та реформування різних галузей суспільного життя у протидії злочинності та поводженні з правопорушниками, та формується соціокультурним середовищем, зокрема, релігією та моральністю (с. 20).

Розуміючи неоднорідність характеристик доктринальних моделей кримінально-правової політики, дисертант справедливо приділяє особливу увагу аналізу її ролі, розглядаючи її формування як з позицій доктрини права, так і з позицій генези культурних детермінант. При цьому вона справедливо приходить висновку, що **«кримінальна наука та державна політика України сьогодні вкрай потребують наукових пошуків концепції попередження злочинності, однією з моделей якої, на нашу думку, може стати православна концепція девіантності (в межах біблейської девіантології)»** (с.25).

Слід підтримати здобувача в його позиції щодо того, що **«саме традиційні релігійно-моральні цінності та сформовані на їх основі ментальні особливості українського народу є фундаментом формування національної патріотичної самосвідомості, важливість якої очевидна. Самосвідомість допомагає людині адаптуватися в соціальному середовищі, визначити своє відношення до нього; без неї людина не може повноцінно жити в соціумі та оцінювати себе та інших»** (с.30). Для кримінального права, віра є гарантованою допомогою в стабілізації суспільної поведінки та зниження рівня злочинності (с.34). Для цього вводиться у науковий обіг поняття релігійно-правової кримінальної доктрини, яка реалізується шляхом декількох парадигм, зокрема, ідейно-моральнісної, аксіологічної та моральнісно-аналогової.

Певний інтерес викликають наукові розвідки автора, які стосуються динаміки взаємодії релігійних ідей та права як на теоретичному, так і на предметно-практичному рівні з використанням метаправа (с.48), з'являється можливість вирішити **проблему цільового навантаження кримінального права як відносно незалежного від свавілля лімітованого державного примусу з метою встановлення соціального порядку**. Приклади

характеристик генези релігійних норм у пам'ятках права та законодавстві України, відповідності окремих норм і інститутів сучасного кримінального права України православним настановам підтверджують цю максиму. Здобувачкою здійснено цікавий аналіз законодавства Стародавньої Русі, законодавства Російської імперії, що діяло на теренах України та норм інших кримінально правових законів в частині відповідальності за релігійні злочини.

Розділ 2 дисертації ««Розвиток інститутів та норм кримінального права України крізь призму православного віровчення»».

На підставі великого обсягу матеріалів здобувач за допомогою новітнього для догматичної науки юридико-теологічного методу досліджує питання кримінально-правового регулювання відповідальності за злочин та формування поняття злочин у порівнянні із релігійною категорією гріха. При цьому ним здійснена спроба розробити схему православної концепції девіантності (с.100) роботі, що має велике значення для сучасної кримінології (зокрема, т.зв. «спірітуальної кримінології»). При цьому *не можна погодитись* із зробленим висновком про те, що «**гріх і девіацію об'єднує загальна парадигма безпеки; гріховність, як аморальність, є первинною відносно інших видів негативної девіантної поведінки; нормативне розуміння конкретного виду поведінки, що відхиляється, відповідає певному виду гріха (гріхів)... Сьогодні відбувається процес розмивання ідеалу, його вихолощення. Поняття гріха, як відхилення від ідеалу, норми, неспотвореним та цілісним вживає тільки релігія, зокрема православ'я. І це не лише тому, що «гріх» з досконалою очевидністю має релігійне походження, а свобода від гріха є засадничим поняттям християнського віровчення, але й тому, що православ'я сьогодні як і багато віків тому має за головну мету докласти величезні зусилля для виявлення природи гріха та боротьби з ним» (с.98-99, 102).**

Безпекова складова в визначенні гріха та злочину, мабуть, найбільш цікаве, що є у роботі авторки, оскільки саме цей дискурс відкриває перспективу досліджень морального підґрунтя злочину як посягання на безпеку духовного та

матеріального. Важними з точки зору розвитку кримінального права є розвідки авторки на тлі відповідності кримінального покарання православним максимам.

Здобувачка вказує, що варто звернути увагу на православне бачення покарання, з точки зору якого, не виключаючи необхідності кримінального покарання, слід застосовувати засіб боротьби зі злочинністю, ґрунтований на людинолюбстві. Він полягає в наданні допомоги людині в зціленні від гріховності, яка і стає, з православної точки зору, причиною вчинення людьми злочинів (109). Саме сукупність цих позицій розкриває базову ідею авторки про те, що християнська кримінально-правова доктрина є домінуючим духовним підґрунтям формування сучасної кримінальної політики більшості країн Європи та США у сфері реалізації профілактичної функції кримінального права. Охоронна та регулятивна функції у кримінальному праві пов'язані з християнськими ідеалами соціальної справедливості та християнською правовою традицією як ідеологічною основою кримінально-правової заборони. Доречі, слід погодитись з позицією, згідно якій некаральні заходи дії як піклування, покаюння, печалування, окормлення, що використовуються Православною церквою, поза сумнівом, можуть стати допомогою в проведенні державою кримінально-правової політики.

Окремий підрозділ (2.3) перспектив розвитку сучасного кримінального законодавства з точки зору православної релігії присвячений питанням аналізу морально-етичних проблем динамічного розвитку кримінального права з урахуванням православного куту зору при аналізі гострих проблем криміналізації.

Слід погодитись із тим що лише в результаті конструктивного діалогу і активної співпраці між державою, суспільством та церквою, де держава виконує каральні функції, а суспільство та церква – некаральні дії, реалізація кримінально-правової політики стає ефективнішою. Здобувач достатньо детально, базуючись на дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців досліджує поняття та характеристики права на життя, особисту недоторканість, свободу віросповідання як невід'ємні права і свободи людини,

робить достатньо цікаві висновки, які стосуються перспектив конкретизації диспозицій окремих норм Кримінального кодексу України.

Можливі шляхи використання результатів дослідження. Отримані в дисертації результати можуть бути використані у різних напрямках правової діяльності.

По-перше, винесені на захист положення і висновки дисертації можуть бути використані науковцями в подальших дослідженнях цієї проблематики.

По-друге, висновки, рекомендації та наукові положення праці можуть бути використані у законотворчості для подальшого вдосконалення чинного законодавства.

По-третє, розробки і досягнення дисертанта можуть бути використані при підготовці наукових та практичних кадрів правознавців в процесі викладення курсів Кримінальне право, Кримінально-виконавче право України та кримінології а також у підготовці відповідних розділів науково-практичних коментарів законодавства, підручників, навчальних та методичних посібників.

Повнота викладу наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, у авторефераті та опублікованих працях. Основні положення дисертації з достатньою повнотою викладенні у 30 наукових працях, які відображають результати роботи здобувача, у тому числі 6 наукових публікаціях, із яких п'ять – статті в наукових фахових виданнях України, одна – у виданнях іноземних держав, двадцять чотири – тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Особливо звертає увагу факт широкої апробації матеріалів дослідження на значній кількості міжнародних форумів та конференцій, географія яких охоплює всю Україну.

Зміст поданого автореферату дисертації в цілому відповідає змістові самої дисертації. Дисертація та її автореферат оформлені відповідно до встановлених ДАК України вимог. В цілому дисертаційна робота виконана на належному науковому рівні. Дисертантом по-новому вирішенні теоретичні питання теми дослідження, які є вагомим внеском в теорію і свідчать про

глибокі знання в галузі кримінології, теорії кримінального права, вміння абстрагуватись від другорядних питань, зосередження уваги на принципових і таких, які мають практичне значення питаннях. Власне, обґрунтоване бачення шляхів вирішення певних проблем дозволило авторці висловити низку нових, таких, що заслуговують на увагу, теоретичних положень та пропозицій.

Робота написана літературною українською мовою, добре відредагована.

Позитивно оцінюючи науково-теоретичну і практичну значимість проведеного Бабиніної К.С. дослідження, його актуальність та наукову новизну, слід зазначити, що окремі положення дисертації викликають зауваження, є дискусійними, потребують уточнень або додаткової аргументації:

1. Розкриваючи поняття «кримінально-правова політика», дисертант здійснює глибоке і достатньо всебічне його дослідження з позицій аналізу представниками кримінального права. Однак, нажаль, його авторське визначення потребує додаткової аргументації. Те, що міститься у роботі не розкриває його об'єктивних ознак. Вбачається, що здобувачу слід було зосередити увагу на основному векторі кримінально-правової політики (боротьбі зі злочинністю), що, безумовно, лежить на поверхні визначення. Питання реституції і компенсації у даному випадку носять додаткове значення.

2. Заходи компенсації, реституції, відновне правосуддя загалом є окремими елементами розгляду даної роботи. Бажано було б, щоб дисертантка в процесі захисту приділила окрему увагу саме питанням релігійної спрямованості норм, пов'язаних не з покаранням, а з іншими кримінально-правовими заходами. Наскільки, наприклад, з точки зору релігійно-правової доктрини коректно казати про доцільність компенсації у кримінальному праві. Чи не сприймається це як індульгенції Середньовіччя? Неправомірно ставити питання про поєднання покарання із заходами некаральної дії. Це абсолютно різні аспекти проблеми, коли другі повинні розглядатись як підтримуючі до перших.

3. Не можна погодитись із визначенням авторкою предмету дослідження, як «стан, динаміка та перспективи кримінального права України в православному вимірі» (с.9). Вбачається, що предметом дослідження є

«кримінальне право України в православному вимірі (стан, динаміка та перспективи).»

4. Викликає заперечення висновок дисертантки про існування релігійно-правової кримінальної доктрини країни (с.12). Доктрина кримінально-правової політики, яка є основою формування кримінального законодавства, являє собою сукупність наукових теорій, поглядів та т. ін., що визначають підходи до формування цього виду правової політики і законодавства. Вони формуються, у тому числі, на ґрунті релігійних догм. Однак останні не можуть утворювати самостійної доктрини, а лише є частиною єдиної доктрини кримінально-правової політики.

5. Не можна погодитись із поглядом авторки на кримінально-правову політику, як «особливу форму вираження державної політики, засобом юридичної легітимізації, закріплення і здійснення політичного курсу країни та реформування різних галузей суспільного життя у протидії злочинності та поводженні з правопорушниками» (с.20). Кримінально-правова політика є не формою, а *напрямом правової політики*, яка розробляє специфічні за своєю правовою природою засоби охорони найважливіших суспільних відносин, благ та інтересів, використовуючи специфічні механізми такого захисту.

6. Дисертантка необґрунтовано визначає існуючі на її думку напрями кримінально-правової політики, змішуючи визначені і визнані більшістю вітчизняних науковців складові політики у сфері боротьби зі злочинністю із рівнями кримінально-правової політики. Авторка, зокрема, зазначає, що «Правова політика держави реалізується у декількох напрямках: нормотворчість, застосування права та розвиток правосвідомості і правової культури. Маючи різні види і форми виявлення, вона поділяється на: правотворчу, правозастосовну, правоохоронну, кримінально-правову, кримінальну процесуальну, кримінально-виправну та кримінологічну. ... У свою чергу кримінально-правова, кримінальна процесуальна, кримінально-виправна та кримінологічна політики складають кримінальну політику» (с.22, абз.1). Така класифікація є абсолютно незрозумілою і внутрішньо суперечливою.

При цьому слід зазначити некоректність у використанні термінів у цілому у роботі. Так, у деяких місцях, використовується термін «кримінальна політика» коли під нею розуміється «кримінально-правова політика» (с.7 та ін.). В інших цей самий термін використовується для позначення політики у сфері боротьби зі злочинністю у цілому, як це має місце у даному випадку (с.22). Одночасно здобувачка в деяких місцях дисертації використовує термінологію яка не притаманна чинному законодавству (напр. «кримінально-виправна політика» при тому, що цей напрям політики у сфері боротьби зі злочинністю визначається на основі базового для даної складової кримінально-виконавчого законодавства.

7. Авторка, на підставі здійсненого аналізу, приходить до висновку, що «кримінально-правові принципи рівності та гуманізму, є втіленням зовсім не прагнення до досягнення досконалого соціального буття, а прагненням до поступового поліпшення суспільного ладу» (с.58). З цим не можна погодитись. Саме рівність і гуманізм лежать в основі досконалого суспільного життя. Процес їх впровадження здійснюється через поліпшення суспільного ладу, але генеральна лінія спрямована саме на досягнення мети досконалого соціального буття.

8. Аналізуючи генезу християнських канонів та кримінального законодавства України (підр. 1.3), дисертантка з незрозумілих причин не проаналізувала такі важливі документи як Литовські статuti, які були створені на базі Руської правди і багато у чому відбивали канони православ'я, законодавство козацької держави, «Права за якими судиться малоросійський народ», які є реально пам'ятками українського права. При цьому піддані аналізу пам'ятки права які не мають до України ніякого відношення (Стоглав, Судебники, Соборне Уложення) і не діяли в Україні. Доцільно було також проаналізувати законодавство православної Румунії, яке діяло на теренах Буковини.

9. Розкриваючи структуру трансформації гріха у злочин (с.101), здобувачка фактично розриває цей процес. Представлене схематичне зображення не може

бути підтримано адже злочин є продовженням дії, як останньої стадії гріха і повинен бути виведений саме з нього. Із запропонованої схеми це не виникає.

10. Авторка зазначає, що «з моральної позиції, суспільна небезпечність, як обов'язкова ознака злочину, цілком виправдана» (с.113). Така позиція є досить суперечливою. Мораль, як відомо, є системою формальних, у вигляді правових, приписів поглядів, уявлень, норм та оцінок. Однак у суспільстві, яке складається з різних соціальних груп і спільностей мораль не є єдиною. Вона може бути різною і навіть антагонічною. На сьогодні в Україні співіснує фактично два суспільства - громадянське і кримінальне. Кожному з них притаманна власна мораль які по своїй суті є антагоністичними. Приміром цього може бути ставлення до корупції, коли для кримінального суспільства ці дії є моральними, тоді як громадянського суспільства - аморальними. Тому для визначення суспільної небезпечності базовою слід приймати позицію Ч. Беккарія, який визнавав основою суспільної небезпечності шкоду, яка спричиняється суспільству у цілому.

11. Визначаючи поняття вини у кримінальному праві, дисертантка вказує, що «Сьогодні, в кримінальному праві вина є відхиленням від норми поведінки» (с.115). З таким висновком погодитись важко. Відхилення від норми поведінки є діяння (дія або бездіяльність) характер якого визначає закон у тому числі на підставі моральних засад більшості членів суспільства. Вина ж є внутрішнім суб'єктивним ставленням особи до такого діяння. Це загальновизнаний теоретичний підхід. Дисертантка таким чином фактично змішує об'єктивне і суб'єктивне у злочині, що є недопустимим.

12. Потребує додаткових аргументів пропозиція авторки щодо криміналізації «виготовлення чи продажу медичних або косметичних препаратів на основі суспензії ембріональних клітин або екстрактів з тканин ембріонів» (с.155) З цим не можна погодитись. Європейський суд з прав людини у справі XXX проти Ірландії встановив, що легістське визначення моменту начала життя пов'язується безпосередньо з національними культурними традиціями. Рішення Верховного суду штату Огайо (справа про заборону абортів, 2016), чи Точка зору Генерального Адвоката Європейського суду

справедливості (справа про використання ембріонального матеріалу, 2013) є окремими елементами протилежних точок зору на визначення моменту начала життя. До того ж використання власних клітин широко застосовується у сучасній педіатрії. Якщо ця ідея не сприймається цілком світовою спільнотою, можливо, потрібні додаткові аргументи.

13. Навряд чи можливо погодитись із виказаними авторкою міркуваннями про доцільність у майбутньому криміналізації мужолозства і чаклунства. Вбачається, що наслідки соціологічного опитування, яке провела авторка, не можуть бути достатніми для надання висновку такого роду, оскільки не репрезентують усе населення країни (с.с. 159,161).

Висловлені зауваження стосуються переважно спірних, дискусійних проблем і є передумовою для дискусії в ході захисту. Вони не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, яка є самостійним завершеним комплексним дослідженням актуальної теми, має науково-теоретичне і практичне значення і містить наукові положення, які є новим вирішенням конкретного наукового завдання і сприяють удосконаленню чинного законодавства.

Робота відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, тому автор дисертації **«Кримінальне право України в православному вимірі (стан, динаміка та перспективи)»** **Бабиніна Катерина Станіславівна** з урахуванням значимості проведеного дослідження й отриманих результатів заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент
Завідувач кафедри кримінального права
навчально-наукового Юридичного інституту
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника, Заслужений діяч
науки і техніки України
Доктор юридичних наук, професор

П.Л.Фріс

Фріс П. Л.